

УДК 378.1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Завалевський Ю.І.

Інститут інноваційних технологій і змісту освіти

У статті розглянуто методолого-теоретичну базу проблеми конкурентоспроможного вчителя, розглянуто як систему, в якій інтегровані фундаментальні філософські ідеї, різні підходи до вивчення педагогічних явищ і технологічні прийоми, методи стимулювання до активності у процесах самовдосконалення. Обґрунтовано складники професійної та педагогічної самореалізації вчителя. Розкрито питання професійної реалізації особистості вчителя на стикові акмеологічного й системного підходів.

Ключові слова: методологія, конкурентоспроможність вчителя, педагогічна самореалізація вчителя, ресурс, резерв, компетентнісний підхід.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ УЧИТЕЛЯ

Завалевский Ю.И.

В статье рассмотрено методолого-теоретическую базу проблемы конкурентоспособного учителя, рассмотрено как систему, в которой интегрированы фундаментальные философские идеи, различные подходы к изучению педагогических явлений и технологические приемы, методы стимулирования к активности в процессах самосовершенствования. Обоснованы составляющие профессиональной и педагогической самореализации учителя. Раскрыты вопросы профессиональной реализации личности учителя на стыке акмеологического и системного подходов.

Ключевые слова: методология, конкурентоспособность учителя, педагогическая самореализация учителя, ресурс, резерв, компетентностный подход.

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FORMING OF COMPETITIVENESS

Zavalevsky Y.I.

In the article it is considered metodologo-theoretical base of problem of competitive teacher, it is considered as a system fundamental philosophical ideas, different going near the study of the pedagogical phenomena and technological receptions are computer-integrated in which, methods of stimulation to activity in the processes of self-perfection. It is grounded components of professional and pedagogical self-realization of teacher. The question of professional realization of personality of teacher is exposed on butt akmelological and system approaches.

Keywords: methodology, competitive teacher, pedagogical self-realization of teacher, resource, reserve, kompetentnisniy approach.

Дослідження питань конкурентоспроможності вчителя, зокрема у його інноваційній діяльності, спирається на отримання нових знань про сутність, функції, структуру, зміст, механізми стимулювання як конкурентоспроможності, так і інноватики, які забезпечують розкриття методології як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на підставі яких базується дослідження та здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження. Як зазначають дослідники [2, 3, 7, 10], питання методології досить складне, оскільки в сучасній науковій літературі немає конкретних певних алгоритмів розкриття основних положень тієї чи іншої проблеми, що досліджується.

Методологія (від грец. *methodos* – шлях дослідження, *logos* – навчання) відповідно до визначення філософського енциклопедичного словника є системою принципів і способів організації й побудови теоретичної та практичної діяльності [12, с. 359]. Методологія дослідження ґрунтується на комплексі наукових ідей, що відображають не

тільки рівень володіння науковцем фундаментальними істинами, теоріями, принципами, а й сповідувану глобальну філософсько-світоглядну позицію.

У виконаній роботі виходимо з того, що методологія – це вихідні положення, реалізація яких є в основі здійснення теоретичної й практичної діяльності людини (В. Буряк, Ф. Василюк, М. Данилов, Н. Кушнарєнко, В. Лозова, М. Скаткін, В. Шейко та інші), а методологія педагогіки, тут ми дотримуємось думки Р. Стаханова, – це вчення про педагогічні знання, процеси його здобування, способи пояснення (створення концепції) та практичного застосування з метою перетворення або вдосконалення педагогічної системи.

У здійснених дослідженнях М. Васильєвої, Т. Рогової увага акцентується на багаторівневому, ієрархічному характері методології, яка виходить з концептуальних положень І. Блауберга, Е. Юдіна. У нашому дослідженні методологічні засади розкриваються не на підставі характеристики рівнів методології за Е. Юдіним, бо вони часто переплітаються, а шляхом розкриття сутності методологічних підходів.

Методологічними засадами дослідження питань конкурентоспроможності особистості вважаємо провідні положення системного, синергетичного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного, ресурсного, компетентнісного підходів. Розгляд підходів як методологічних засад дослідження питань конкурентоспроможності особистості дозволив виділити в дослідженні три аспекти:

- 1) положення, що стосуються розвитку особистості;
- 2) положення, що стосуються самореалізації особистості, зокрема професійно-педагогічної самореалізації вчителя;
- 3) інтегрованість підходів у системі формування конкурентоспроможності вчителя на основі його інноваційної діяльності.

Системний підхід. Особливостями системного підходу є вивчення об'єкта пізнання або його перетворення як системи; сприйняття системи як єдності відношень і зв'язків окремих частин (компонентів), які обумовлюють виконання функцій; виявлення різноманітних типів зв'язків між частинами системи та зведення їх у єдину системну теоретичну картину; розкриття частин системи в логічній послідовності – мета, завдання, стратегія, структура, функції, принципи, зміст, засо-

би (прийоми, методи, форми, технології), системоутворювальний фактор, умови, критерії, показники, рівні, результати, напрями розвитку системи; реалізація в практичній діяльності суттєвих ознак системи – цілеспрямованості, цілісності, структурності, функціональності, ієрархічності, самоорганізації, взаємозв'язку із зовнішнім середовищем.

Метою системного підходу є пізнання й перетворення складних соціальних систем, зокрема педагогічних, а завданнями – орієнтація уваги дослідника на виявлення наукових знань про закономірності розвитку системи, розробку методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів та систем, вивчення якостей об'єктів, розкриття цілісності об'єктів, зокрема й педагогічних, прогнозування розвитку системи.

Наукова цінність системного підходу загалом визначається його значенням як єдиного принципу, що відображає світоглядний рівень дослідження; як універсального методу пізнання; як технології дослідження, що протистоїть стихійності, суб'єктивізму, створює умови для послідовності і стабільності наукових пошуків.

Розвиток особистості з позиції системного підходу як процес кількісних і якісних змін, які обумовлюють формування її нових інтегративних якостей дозволяє розглядати професійно-педагогічну самореалізацію майбутнього вчителя в певній системі, яка передбачає:

- вивчення самореалізації вчителя з позиції більш складного цілого – формування і розвитку особистості, її процесів самостійності;
- визначення мети професійно-педагогічної самореалізації вчителя, що позитивно впливає на його успішність на ринку праці;
- обґрунтування складників професійно-педагогічної самореалізації вчителя (самопізнання, самоактуалізація, самовдосконалення, самостереження, самоствердження, саморозвиток), які підпорядковані загальній меті, завданням самореалізації, але кожен із цих складників має певну структуру й функції, які сприяють розкриттю сутності самореалізації;
- встановлення взаємозв'язків складників самореалізації особистості, їх значущості в процесі самореалізації, на основі яких

можна змінювати, координувати, упорядковувати зв'язки між частинами, створюючи цим умови для досягнення позитивних результатів;

- установа взаємозв'язку самореалізації особистості зі зовнішнім середовищем, яке може впливати позитивно або негативно на процес самореалізації;
- виявлення нових інтегративних якостей самореалізації особистості, зокрема його активність щодо постійного саморозвитку.

Вивчення питань професійної реалізації особистості на стикові **акмеологічного й системного підходів** розкриває нові її можливості, які впливають з акмеологічної характеристики особистості. Особистість як акмеологічна система має цільовий, проектуєчий, моделюючий характер, «являє собою онтологічно неоднорідну, але функціонально єдину й рухому до оптимального стану систему». Як стверджує А. Деркач, акмеологію цікавлять механізми й способи переходу стану та якості системи, які стихійно склалися, до оптимального, від реального до ідеального стану шляхом моделювання ідеального й реального його досягнення. Отже, механізмами, тобто рушійними силами досягнення особистістю оптимуму, є її спрямованість: мета, потреби, мотиви, зацікавлення, установки, а одним із значущих способів – самореалізація. Л. Рибалко оптимумом особистості визначає такий стан, у якому вона може себе максимально реалізувати відповідно до соціальних, професійних норм і регулятивів діяльності, досягаючи ефекту в діяльності за мінімальних затрат матеріальних засобів і зусиль. У такому розумінні рівень сформованості самореалізації особистості є одночасно показником її оптимуму і способом руху до нового оптимуму, який є динамічним. Це пояснюється тим, що людина з розвиненим прагненням досягати акме-вершини, реалізуючи на даний момент певний резерв власних можливостей, планує подальші дії й рухається далі, вперед. Досягнення оптимуму внаслідок самореалізації може бути цілком самостійним процесом, а може забезпечуватися засобами акмеологічного сприяння: акмеологічною підтримкою, тренінгами, ігротехніками тощо.

Слід звернути увагу на те, що з позиції зв'язку акмеологічного й системного підходів професійно-педагогічна реалізація вчителя є оптимальним розвитком його внутрішнього потенціалу, сходження до акме.

Синергетичний підхід. Новим міждисциплінарним науковим напрямом, що ґрунтується на ідеях системності та цілісності світу, наукових уявленнях людини про нього і саму себе в цьому світі, є синергетика – теорія самоорганізації. Щодо використання синергетичного підходу в педагогічних дослідженнях серед науковців і практиків існують як прихильники так і опоненти проникнення його в педагогіку. Вважаємо, що синергетика є альтернативною формою теоретичного освоєння дійсності, а її положення є цілком прийнятними у вивченні питань розвитку особистості, що, зокрема, у межах нашого дослідження, стосуються проблеми самоорганізації особистості в умовах динамічно змінюваного професійного середовища.

Поширення знань із синергетики в науковому світі свідчить про те, що стратегія діяльності всього людства повинна спиратися на теорію самоорганізації складних відкритих систем, суттєві положення якої започатковані в працях кібернетиків, філософів (О. Князева, В. Краснопоров, С. Курдюмов, І. Пригожин, Г. Рузавін, І. Стенгерс, Г. Хакен та інші) і набувають розвитку в психолого-педагогічних дослідженнях (І. Аршинов, В. Буданов, А. Брижатиї, В. Войцехова, Т. Губайдуліна, О. Остапчук, В. Цикін та інші).

Питання самореалізації особистості на основі ідей синергетичного підходу відбиті в дослідженнях А. Ковальова, який стверджує, що синергетичний підхід до процесу самореалізації особистості дозволяє виробити нову стратегію відносно безболісного переходу до нових, актуалізованих сучасних соціокультурних умов, до якостей особистості випускника, який вступає в самостійне життя); Н. Лосевої (доводить, що процес самореалізації особистості є синергетичним феноменом, а синергетика дозволяє найбільш адекватно виявити його сутність через поняття «відкрита система»); Г. Нестеренко (розглядає синергетичний вимір самореалізації особистості в умовах трансформації суспільства, доводить значущість синергетики для вивчення питань самореалізації майбутнього фахівця).

З сказаного вище можна зробити висновок, що розвиток особистості вчителя обумовлений його здатністю до самоорганізації, яка впливає на вибір напрямів і способів самореалізації, досягнення конкурентоспроможності. Отже, існує безліч напрямів і способів самореалізації, саморозвитку і учитель має право вибирати найкращі, оптимальні для нього. Цінним у фаховій підготовці майбутнього вчителя є знання про самообмеження у виборі способів самореалізації, бо, якщо він буде знати, на що здатен, то не буде марно витратити час, власні зусилля, матеріальні засоби. Учитель може описати, розрахувати бажані, оптимальні для себе «сценарії» розгортання власного внутрішнього потенціалу, і в разі їх дотримання свідомо буде прискорювати час виходу на атрактор.

Провідною синергетичною ідеєю в плані дослідження є з'ясування взаємозв'язку самореалізації й самоорганізації, який суттєво впливає на розвиток особистості майбутнього вчителя.

Конкурентоспроможність вчителя з позиції синергетики можна визначити як самоорганізуючу об'єктивацію сутнісних сил у процесі педагогічної діяльності, успішність якої залежить від взаємодії з іншими підсистемами педагогічного процесу. Інноватика є чинником конкурентоспроможності вчителя, тією спонукальною силою, яка впорядковує внутрішні сутнісні педагога для максимального їх втілення в життя у формі самовираження й самоствердження. Реалізація внутрішнього потенціалу потребує самокорекції, само зміни, яка може здійснюватися в процесі самоосвіти й самовиховання.

Особистісно-діяльнісний підхід. Суть цього підходу полягає у визнанні того, що формування особистості як продукту соціально-історичного розвитку, носія культури, її унікальності, інтелектуальної й моральної свободи, права на повагу, передбачає опору на природний процес саморозвитку здібностей, самовизначення, самореалізацію, самоствердження і який відбувається в процесі діяльності, самодіяльності й залежить від певних умов.

Підгрунтя особистісного підходу було закладено у дослідженнях особистості, що були проведені О. Леонтьєвим, К. Платоновим, Л. Божович, Г Костюком, І. Коном, В. Давидовим, К. Абульхановою-Славською, І. Якиманською, І. Бехом, О. Пехотою та іншими.

Так, Л. Божович підкреслювала, що особистість і її розвиток доцільно розглядати як головний предмет психологічної науки. У зв'язку з цим, при спеціальному психологічному дослідженні особистості, потрібний «дійсно особистісний підхід», якому притаманий розгляд кожної окремої психічної властивості в контексті особистості в цілому [1]. Згідно з цим положенням, вивчаючи ту або іншу сторону особистості, ті або інші її якості, слід намагатися розглядати їх у контексті загальної структури особистості й тієї функції, яку вони виконують у процесі взаємостосунків дитини з навколишньою дійсністю.

Важливим є сформульоване Л. Божович положення, згідно з яким стверджується, що особистісний підхід дає змогу долати однобічність уявлення про те, що психіка людини розвивається тільки в міру засвоєння надбань людства. Особистість розвивається також і в процесі перетворення суб'єктом дійсності, що оточує її. Головна функція особистості, на думку Л. Божович, полягає в тому, що вона сприяє виникненню в людини стійкості й незалежності від безпосереднього впливу середовища, і при цьому робить її в певному сенсі творцем самої себе, і того світу, в якому вона живе [1, с. 141–142].

К. Платонов, який зробив значний внесок у становлення особистісного підходу, зазначав, що особистісний підхід полягає в розумінні особистості як єдиної пов'язаної сукупності внутрішніх умов, якими є структура властивостей і якостей індивіда, в яких втілюються всі зовнішні дії. Учений підкреслював, що зазначений принцип означає «не будь-яке вивчення особистості, а тільки таке, коли через особистість як через ціле пізнаються її елементи та зв'язки цих елементів як між собою, так і з цілісною особистістю».

З наведених положень про особистісний підхід випливає висновок, що його реалізація має ґрунтуватися на науковому уявленні про особистість та її структуру, у контексті якої і стає можливий цілісний розгляд окремих психічних функцій, властивостей, психолого-педагогічних явищ, процесів [10, с. 229].

В експериментальному педагогічному дослідженні виключно важливим є поєднання особистісного й діяльнісного підходів, оскільки саме в такий спосіб досягається необхідна цілісність у формуванні особистості. Розвиток особистості відбувається в діяльності. Він обу-

мовлений тим, що, з одного боку, діяльність у будь-яких видах, формах безпосередньо та опосередковано впливає на зміни в структурі особистості, а, з іншого, – особистість має право обирати ті види і форми діяльності, до яких вона схильна та які задовольняють потреби особистісного розвитку.

У межах дослідження важливим є визнання особистості вчителя як суб'єкта педагогічної діяльності, з позиції якої він повноцінно буде реалізовувати власний потенціал, поступово досягаючи конкурентоспроможності у професійному середовищі. Основою такої позиції є ідеї С. Рубінштейна про суб'єкт як центр організації буття й суб'єктності, яка виявляється через потребу й здатність людини себе вдосконалювати [9].

Розвиток суб'єктності вчителя є показником його професійно-педагогічної самореалізації. Суб'єктність як усвідомлення, становлення, реалізація людиною власної сутності характеризує певну зібраність людини, опанування власних сутнісних сил. Це якість особистості, яка виявляється в усвідомленому прагненні змінити не лише себе, але й позитивно вплинути на оточуючий світ. У розумінні суб'єктності як якості важливим є єдність мотиву й норми поведінки, формування стійкої життєвої позиції, як людина ставиться до інших з різним суспільним статусом – до вищих і нижчих, до старших і молодших, до особи іншої статі. О. Волкова називає й властивість, в основі якої є ставлення людини до себе як до діяча. До того ж, суб'єктність особистості сприяє досягненню вершин особистісно-професійного розвитку. Завдяки суб'єктності людина є організатором власного розвитку, оптимально використовує внутрішні й зовнішні ресурси, що позначається на її конкурентоспроможності.

У процесі здійсненого аналізу ми дійшли висновку, що з позиції особистісно-діяльнісного підходу розвиток особистості необхідно розглядати як розвиток її суб'єктності, розвиток процесів самості, зокрема професійно-педагогічну реалізацію вчителя – суб'єктну діяльність, яка сприяє його конкурентоспроможності.

Аксіологічний підхід. Особливістю цього підходу є вивчення значущої ролі цінностей у житті людини, механізмів перетворення загальнолюдських, суспільно значущих цінностей у власні, особистісні.

Відзначимо, що на зламі століть змінюються цінності, якими людини жила, творила, виховувалася, навчалася. Настав час усвідомлення найвищої цінності – це буття людини, переоцінка ставлення до неї, створення умов для вибору нею правильних ціннісних орієнтирів у житті, загартування життєвої позиції, що сприятиме потенційному саморозкриттю, самореалізації. В умовах перебудови ринку праці, зростання попиту на конкурентоспроможного, мобільного фахівця людина починає усвідомлювати особистісну значущість максимальної реалізації власних здібностей, досягнення певних вершин, удосконалення здібностей, здобуття кар'єри на сучасному етапі перебудови й оновлення суспільного державного ладу в Україні.

Суттєві положення теорії цінностей відбиті в працях О. Донцова, А. Здравомислова, А. Ленгле, Є. Подольської, Г.Пономарьової, В. Тугаринова та інших. Педагогічний аспект аксіологічного підходу висвітлили В. Андрущенко, Н. Антонова, Б. Гершунський, В. Гриньова, Л. Долинська, О. Сухомлинська, В. Сластьонін, Н. Ткачова та інші. У педагогічній науці доводиться взаємозв'язок професіоналізму й особистісних якостей учителя, сформованості його педагогічних цінностей (А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський).

Розвиток особистості можна розглядати як механізм утворення особистісних цінностей, який полягає:

- у виявленні й усвідомленні значущості власних потреб, мотивів, мети розвитку сутнісних сил людини;
- у пошуку, оцінці, виборі цінностей, які б орієнтували на розвиток особистості. Основу особистісного розвитку, як і психічного розвитку в цілому, становлять «реальні зустрічі» людини з оточуючим матеріальним світом, з предметами і явищами об'єктивної дійсності. Такі «реальні зустрічі» викликають у людини певне ставлення до об'єктів дійсності, до оточуючих людей, себе, яке виражається у відчуттях, емоціях, зацікавленнях, потягах тощо;
- у трансформації загальнолюдських та інших цінностей у власне «Я», перетворенні особистості на основі засвоєних цінностей. Під впливом зовнішніх (об'єктивних) цінностей людина актуалізує власний потенціал, «доповнює» його новими по-

требами, які інтеріоризуються. Г. Костюк зауважував, що, «усвідомлюючи своє предметне оточення, людина поступово виділяє себе з цього оточення, усвідомлює себе, свої дії, стосунки з іншими людьми»;

- у самопроєктуванні, самопрогнозуванні подальшого розвитку сутнісних сил людини. Провідною ознакою розвитку особистості, яка визначає його аксіологічний характер, є утворення нових структур, тобто виникнення нових якостей людської істоти протягом усього життя.

Розвиток особистості є цінністю, яка спонукає до створення й реалізації аксіологічного потенціалу людини, що є важливим у процесі набуття конкурентоспроможності вчителя. Особистісно-професійний розвиток вчителя відбувається в процесі інтеріоризації цінностей педагогічної діяльності, а також у процесі екстеріоризації власних потреб, мотивів, мети, зацікавлення, установки, структури, змісту, способів розвитку як особистісної цінності.

Отже, аксіологічний аспект набуття конкурентоспроможності вчителя передбачає:

- спрямованість мети професійно-педагогічної самореалізації на набуття учителем сенсу життя в процесі набуття досвіду педагогічної діяльності, що визначається функціями сенсу життя, а саме: інтеграцією системи цінностей, цільовою організацією життя, прогнозуванням майбутнього, формуванням моральної оцінки поведінки й діяльності, усвідомленням власної значущості, розв'язанням суперечностей між «Я»-реальним і «Я»-ідеальним, а також адаптивною, захисною, експресивною, координаційною, стимулюючою, організуючою, пізнавальною, регулюючою функціями її як цінності;
- засвоєння учителем базових загальнолюдських і професійно-педагогічних цінностей, вибудову й реалізацію власно створених цінностей у процесі професійної діяльності на основі таких аксіологічних вимог як визнання людини в якості найвищої цінності; надання права вчителю на вільне самовизначення й самореалізацію; оволодіння учителем особистісною системою знань та вмінь сформованості професійно-педагогічних

цінностей у процесі інтеріоризації й екстеріоризації; інтеграція соціокультурних, освітніх, професійно-педагогічних цінностей у процесі формування професіоналізму як акмеологічної цінності; підтримка розвитку внутрішнього потенціалу вчителя як цінності та установка на самовиявлення у процесі професійно-педагогічної самореалізації;

- виявлення й формування ціннісних орієнтацій учителя, а саме розвиток у нього ціннісних відносин, тобто його внутрішньої професійної позиції як сукупності ставлень до себе, педагогічної діяльності, учнів, колег, батьків, громадськості; формування ціннісної поведінки як цілеспрямованих дій, які спрямовані на реалізацію засвоєних цінностей;
- створення умов у процесі професійної діяльності для сприяння побудови суб'єкт-суб'єктних стосунків між учасниками педагогічної взаємодіяльності; стимулювання розвитку процесів самості, які мають першочергову значущість у формуванні педагогічної майстерності та професіоналізму.

Узагальненим ціннісним ідеалом у вчительському фаху є ідеал учителя як «уявлення про культурний потенціал, особистісні характеристики, педагогічні вміння, аксіологічні установки вдосконаленого вчителя, який діє в тому або іншому соціальному форматі [8, с. 84]».

Ресурсний підхід. Особливостями ресурсного підходу є вивчення ресурсів особистості та виявлення шляхів їх розкриття й реалізації в різних видах діяльності відповідно до природних нахилів людини.

Метою ресурсного підходу є встановлення взаємозв'язку самореалізації особистості з її потенційними та ресурсними можливостями, а завданнями – з'ясування причини розвитку сутнісних сил особистості, можливостей реалізації власних зусиль.

На відміну від інших методологічних підходів, ресурсний підхід залишається нереалізованим у сучасних філософських, психолого-педагогічних дослідженнях. Про його потребу у використанні пишуть науковці Т. Давиденко, Т. Шамова, вивчаючи питання управління освітнім процесом в адаптивній школі, Т. Цецоріна, досліджуючи проблему організації освітнього процесу у школі на основі ресурсного підходу, Т. Рогова, реалізуючи в дослідженні принцип урахування

ресурсів особистості як один з принципів персоналізованого підходу, В. Павленко, виявляючи значущість ресурсно-стильового комплексу методів в управлінні стресовими ситуаціями, А. Деркач, пропонуючи до використання в практиці підготовки фахівців ресурсозберігаючі технології.

Перш ніж з'ясувати провідні положення ресурсного підходу до аспектів, зазначених у дослідженні, необхідно виявити сутність базових понять, таких як «ресурс», «резерв», «потенціал» і встановити їхній взаємозв'язок. Як свідчить аналіз словникового тлумачення понять «ресурс» і «резерв», вони майже не відрізняються за змістом і відбивають суттєві ознаки: запас чого-небудь, яким можна скористатися в разі необхідності, потреби; засіб, можливість здійснювати що-небудь [4, с. 378, 5]. Уточнимо, що поняття «ресурс» різниться такою ознакою, як те, що має людина, суспільство взагалі, а поняття «резерв» – запас чого-небудь, який спеціально зберігається; можливість, яка ще не використана в дії.

У науковій літературі прослідковується зв'язок сутнісних сил особистості з потенціалом, внутрішнім світом людини. Як свідчить аналіз словникового тлумачення поняття «потенціал» [4, с. 902], воно мало чим відрізняється від визначень понять «ресурс», «резерв», і лише відмінним серед означеного є приховані здатності, продуктивні сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов. У здійсненому дослідженні дотримуємося думки О. Горячової, в межах якої під потенцією розуміється згорнута, стиснута в деяких обмеженнях можливість, а під потенціалом – розгорнута, готова до дії форма можливості. Вважаємо, що в такому розумінні поняття «можливість» виступає узагальненням змісту понять «потенція» та «потенціал». На думку дослідниці Л. Цурикової, потенційними можливостями є те, що людина може виявити, використати «з середини», «кі ззовні» (знання, здібності, нахили, потреби тощо) згідно власної індивідуальності за наявності сприятливих зовнішніх умов [13, с. 34].

Таким чином можна стверджувати, що сутнісні сили особистості є її ресурсами, все те, що належить людині загалом і можна використовувати в потрібний час, об'єктивовані сутнісні сили особистості – потенціалом, не об'єктивовані – резервом, а внутрішній світ – простором, у

якому відбувається інтеріоризація – екстеріоризація сутнісних сил особистості і який характеризується суб'єктивною реальністю й часом.

Розкриття й використання ресурсного потенціалу людиною сприяють її просуванню до самовдосконалення у професії відповідно залученню у процес інноваційної діяльності. Це можна пояснити тим, що в процесі інноватики відбувається нарощування потенціалу, людина збагачується новими смислами, цінностями, змінюється система потреб, а в процесі реалізації трансформованих сутнісних сил розширюються можливості виявити, виразити власні новоутворення, які пов'язані з розвитком здібностей, нахилів тощо. Переведення потенційного в актуальне дає змогу людині подивитися на себе з позиції іншої людини, помітити те, чого не було виявлено й реалізовано раніше. Нарощуючи й реалізуючи власний потенціал, людина вдосконалюється, розвивається. Особливо це помітно в процесі набуття вчителем професійного досвіду за умови його активності до новітніх технологій. Інтеріоризуючи педагогічний досвід, учитель поповнює власні ресурси, створює педагогічний потенціал.

Компетентнісний підхід в освіті ширший, ніж підхід з позицій предметних знань, умінь, навичок, і містить у собі широкі гуманістичні, морально-етичні, культурні, естетичні, мотиваційні та інші компоненти, націлені на творчість, дію, ініціативу, виконання, результат [6]. Перед учителем постає завдання поновлення й поповнення своїх знань стосовно широкого кола питань: розширення спектра інтегрованих, загальноосвітніх, загальнокультурних знань, філософських, методологічних, соціологічних, культурологічних, правових, економічних, технологічних, психологічних відомостей.

Головним стимулом для розвитку зусиль у галузі компетентнісного підходу в освіті стали вимоги бізнесу й підприємництва до кваліфікованих працівників приймати відповідальні рішення на основі отриманих знань та їх інтеграції.

Компетентнісний підхід передбачає зміщення акценту з накопичування нормативно-визначених знань, умінь і навичок до розвитку в учителів здатності практично діяти, застосовувати навички й досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики [11, с.23].

Аналіз ідей компетентнісної освіти дозволяє уточнити окремі положення стосовно досліджуваної теми:

- компетентність учителя визначається його здатністю виконувати професійно-педагогічні завдання відповідно вимог навчальних програм; запитів учнів та їхніх батьків стосовно розвитку дитини у позакласній діяльності; фахової реалізації поза межами школи;
- компетентність спричиняє здатність до актуального виконання професійної діяльності, що виявляється у постійному оновленні знань, володінні новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань у даний час і в даних умовах;
- компетентність уключає в себе як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти. Це означає, що компетентна людина повинна не тільки розуміти суть проблеми, але й уміти практично її вирішувати. Компетентний спеціаліст у залежності від конкретних умов може застосувати певний метод вирішення проблеми.

Отже, методолого-теоретичну базу проблеми конкурентоспроможності вчителя, розглядаємо як систему, в якій інтегровані фундаментальні філософські ідеї, різні підходи до вивчення педагогічних явищ і технологічні прийоми, які стимулюють до активності у процесах самовдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л.И. Божович. – М. : Просвещение, 1968. – 464 с.
2. Буряк В. Принципи дидактики та вдосконалення підготовки вчителя / В. Буряк // Рідна школа. – 2004. – № 10. – С. 3-7.
3. Василюк Ф.Е. Методический анализ в психологии / Ф.Е. Василюк. – М. : МГППУ : Смысл, 2003. — 240 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь:ВТФ “Перун”, 2002. – 1440с.
5. Гаргай В. Педагог для учителя / В. Гаргай // Нар. образование. – 2002. – № 9. – С. 93-98.
6. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376с.

7. Данилов М.А. Некоторые методологические вопросы педагогических исследований / М.А. Данилов // Совет. педагогика. – 1965. — № 10. – С. 3–22.
8. Лельчинский И.Д. «Идеал учителя» как научное понятие: историко-педагогический аспект / И.Д. Лельчинский, М.А. Лукавицкий // Педагогика. – 2005. – № 1. – С. 79-85.
9. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 1999. – 415 с.
10. Наукові підходи до педагогічних досліджень : кол. монографія [за заг. ред. В. Лозової]. – Х. : Вид-во Віровець А.П. «Апостроф», 2012. – 348 с.
11. Огарев Е.И. Компетентность образования : социальные аспекты / Евгений Иванович Огарев. – СПб. : изд-во РАО ИОВ, 1995. – 39 с.
12. Фихте И.Г. Сочинения : в 2 т. / Иоган Готлиб Фихте. – СПб., 1993. – Т.1. – С. 686.
13. Цурикова Л.В. Самореализация студентов в учебно-познавательной деятельности : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Л.В. Цурикова. – Белгород, 2005. – 23 с.